

Ս Ի Օ Ն

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸԶԳԵՅԻՆ, ԲԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ, ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ

ԵՒ ՔԸԴԸՔԸԿԸՆ

Ը Ռ Ը Զ Ի Ն Տ Ը Ր Ի

ՅԵՐՈՒՍԸԴԷՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1866

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՋԳԸՅԻՆ, ԲԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ ԵՒ ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 7.

ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

1 ՅՈՒԼԻՍ 1866

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԱՄԴԱՐԻՈՅ ՀԱՅԱԲՆԱԿ ԳԻՒՂՕՐԵՒՅ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ԳԻՒՂԱՅԻՈՅ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ

ԱՊՐԻԼ ամսուան հանդիսին մէջ խոստացած էինք | ադաքիոյ (| առու գիկէ) և շրջակայ գիւղորեից ազգայնոց վերայ տեղեկութիւններ հաղորդել, զոր կը փութամք այս անգամ կատարել: Արժանապատիւ Օլորաբիա վարդապետը | ադաքիոյ եկեղեցւոյն տեսչութիւնը կրկին ընդունելով, և մայիս ամսոյ մէջ վերադառնալով իւր պաշտօնին՝ կը խոստանայ մեզ ուրիշ տեղեկութիւններ ևս հաղորդել ազգին՝ Սիօնի միջոցաւ: Առայժմ մեզ հաղորդուածն է իւր առաջին անգամ 1864ին այցելութեան գընացած ժամանակ Արամայ գիւղի և աւերակ վանքերուն նկարագրութիւնը:

(Գոստոս 18ին, կ'ըսէ, գնացինք

Արամայ գիւղը, որոյ բնակիչները բոլոր հայ են: | ադաքիայէն 10-12 ժամ հեռու եւ անոր արեւելեան կողմը Ղ'եղէլ-Ն'եղիի-նի-ս կամ Ղ'եղէլ-Տէրի-ս ըսուած բարձր լեռան վերայ հիմնեալ է: 'Իրբը արեւմտքէն յարեւելք՝ և դէպ ի արեւմտեան հիւսիս իւր հայեցուածքն ունի, իսկ արեւելաւոր կողմը հովտածէւ դաշտավայր մի՝ ուր տեղ է գիւղացւոց գերեզմանատունը, և անոր ետեւի կողմը ցորեն ու դարի ձեծելու կալատեղ է: Քառորդ մի վեր՝ աւերակ մնացած ուխտատեղի մի կայ սուրբ Թորոս անուամբ:

Արեւմտեան կողմէն միջերկրական ծովը ղուարձալի տեսարան մի կը

ներկայացընէ, ուսկէ կ'երեւին Կիւ-
րոս կղզւոյն լեռանց գագաթները,
երբ պարզ երեկոյեան դէմ արեգակը
իւր մայրը մոռնելու ժամանակ ոսկե-
փայլ հրային ճառագայթները կը զար-
նէ անոնց վերայ: Իսկ առաւօտեան
դէմ դէպ ի արեւմուտք դարձած ա-
տեն, գիւղէն ք ժամ հեռի բարձր լե-
ռան վերայէն արեգակն ոսկէփունջ
նշոյլները ծովեզերքէն մինչեւ լեռնե-
րուն ստորոտը 7-8 ժամ տարածու-
թիւն ունեցող դաշտին վերայ ծա-
գած ատեն յփանչելի տեսարան մի կը
կազմեն մարդու աչաց. հարաւէն
Թարապուլուսի բարձրածայր լեռնե-
րը կ'երեւին, որոնք կ'երթան կը հաս-
նին մինչեւ ի հիւսիս Ղ'եպէլ- (Գագայ)
կոչուած լեռը, որ Քէսապի բարձր
լեռանց մէկն է: Սոյն բնութեան գե-
ղեցկութիւնը աւելի զգալի է դար-
նան ատեն, երբ գիւղի խրճիթանման
անշուք տներուն տանիքէն դէպ յա-
րեւմուտս դիտած ատեն, լեռներուն
բարձրութիւնը, ձորերուն խորու-
թիւնը, դաշտին ընդարձակ տարա-
ծութիւնը միանգամայն մարդոյս ա-
չաց առջեւ պարզուելով, և անդիտու-
կողմն ալ ահագին ծովուն արեւել-
եան ափունքը Թարթուսի խորշէն
մինչեւ Սուեաի (Սելեւիա) թերա-
կղզի մի կ'ազմած, Լադաքիայի գիրքն
ու սահմանները կը տեսնուին:

Սոյն Լադաքի գիւղին մէջ սուրբ
Ստեփաննոսի անուամբ եկեղեցի մի
կայ, մանաւանդ թէ աւերակ մը,
բայց կ'երեւի թէ ի սկզբան հոյակապ
շէնք մի եղած է, որուն կը վիայեն
ահագին սիւներուն, խորխորներուն
և վարպետաշէն խոյակներուն մնու-
ցորդները, որոնք խառն ի խառն կ'ե-
րեւին եկեղեցւոյն պատին մէջ ան-
յարմարապէս հիւսուած. և պատե-
րուն վերայ կը տեսնուին շատ մի խա-

չաքարեր Կիլիկիոյ տէրութեան կան-
գուն եղած ժամանակ քանդակուած,
որոնց ձեւովն ու գրեթէ նոյն գրչաւ
գրօշմաններ կան նաեւ սուրբ Լորու-
սաղէմի վանուց մէջ շատ տեղեր նոյն
ժամանակները փորագրուած: Հիմակ
եկեղեցւոյն առաստաղը չոր ծառի
ճիւղերով ծածկուած ու վերան հող-
տարածուած է, որոյ տակ մարդ չը
կրնար երկար կենալ թափած հողե-
րէն և կամ անձրեւէն: Իսկ արդի սե-
ղանը հասարակ քարով հիւսուած ու
սեւ կաւով ծեփած է: Եկեղեցւոյն
գուրսը հիւսիսակողման պատին երե-
սը խաչաքար մի կայ պառկած դրո-
ւած 12 թիղ երկայնութեամբ, իսկ
թեւերուն երկայնութիւնը ծայրէ ի
ծայր 3 թիղ. մէջտեղը բեւեռ գամ-
ուած է, որ իւր հնութեանը նշան
է: Գուրսը դաւիթը ուրիշ խաչա-
քար մի այլ կայ կիսով չափ հողին մէջ
կանգուն թաղուած, որոյ նոյնպէս
կեդրոնը դամուած բեւեռը կ'երեւի:

Լադաքի գիւղին հիւսիսային լե-
ռան ստորոտը եղած դաբնի անտա-
ռին մէջտեղ վիմափոր վանք մի կայ
սուրբ Լստուածածնի անուամբ, ե-
րեք խորանով, որ յետոյ մեծ շարժ մի
պատահելով աջակողմեան խորանին
մէջտեղէն առաստաղովը դէպ ի ա-
ւտք խորանին առջեւ փլուած է:
Լստր մօտ նոյն բակին մէջ դէպ ի ա-
րեւելակողմը ուրիշ քարուկիւր եկե-
ղեցի մի այլ կայ սուրբ Վեորգի ան-
ուամբ մէկ սեղանով: Շրջակայ գե-
ղացիք երբ կ'ուզեն իրենց խօսքը հա-
ւատարմացընել, հեռուանց սուրբ
Վեորգի յիշեալ եկեղեցին ցուցընե-
լով Վահագ ԸԼԻԸԲԸ կը կանչեն: Վա-
նապէս մեծ ու պզտիկ ամեն պարա-
գայի մէջ իբր օգնութիւն իրենց եւ'
խըբ կը պօռան:

Սոյն երկու Հայոց եկեղեցիները

տասն եւ հինգերորդ դարուն շէն եւ զած են , որոնք Սանգեանց կը կոչուէին . վասն զի արժանապատիւ Լիւրեմ վարդապետը՝ որ Լճիստակէս եւ պիսկոպոսի կողմէն Լնտիոքայ առաջնորդ կարգուած էր , Վէսապ գիւղի մէջ հանդիպելով իրեն՝ հաղորդեց ինձ յիշատակարան մի , զոր հին Յայսմաւուրքի մի կողքէն օրինակած էր , եւ է այս . « Ի յաշխարհս Համեայ (1) ի յերկիրս Սակունեանց ի վանս սուրբ Լստուածածնի , ընդ հովանեաւ սրբբոյն Վէսրգեայ գէմյանդիման գեղջըն Յարամու , թմին ԶԺԵ : Թուամ եւ պիսկոպոս եւ Սիմէօն քահանայ Սանգեանց եկեղեցւոյ » : Սակայն ԺԵ դարէն ետքն այլ դարձեալ մինչեւ ներկայ դարուս սկիզբը շէն եղած պիտի ըլլան , վասն զի հարիւրամեայ ծերունի մի եւ ուրիշ պառաւ կանայք գեռ կը յիշեն եւ կը պատմեն նոյն վանքերուն վանահայր Վրիգոր վարդապետ մի , որու ժամանակ չափաւոր ստացուած ալ ունին եղեր յիշեալ վանքերը , արջառ , փեթակ , եւ չըջակայ արտորայք բոլոր իրենց էին , որոնց կը տիրեն հիմայ Սուգատտէմ ըսուած այն կողմերու գլխաւոր պէկին մարդիկը իրենց տիրոջմէն պարգեւ ընդունելով :

Յիշեալ Լճամայ գիւղին լերանը ետեւի կողմը եւ անոր հարաւային ըստորոտը ուրիշ վանք մի այլ կայ Տէր Տոմա անուամբ , որ կ'երեւի թէ Տար Տուամ պիտի ըլլայ , որ արաբացւոց լեզուով Թուամայի տունը կամ վանքը կը նշանակէ : Բայց հիմակ բոլորովին երեսէ ինկած է եւ ոչ ուխտատեղի է , ինչպէս վերոյիշեալ սուրբ Լստուածածնի եւ սուրբ Վէսրգայ եկեղեցիները , ուր տեղ իրենց ասնի օրը եթէ

քահանայ դռնուելու ըլլայ , պատարագ կը մատուցուի : Սոյն սուրբ Թուամայի եկեղեցին բուն իրեն յատկացեալ ձեւ մի ունի : Բայ ի տաճարի աւագ դռնէն ունին նաեւ ուրիշ դուռ մի ատեանին բերանը , որով եկեղեցւոյն սրահը (Nef) դասէն ու սեղանէն կը բաժնուի : Սոյն դրան թէ կողմնակի եւ թէ վերին ու ստորին վիմափոր քանդակները սքանչելի տիպ մի ունին , բայց ափսոս որ կիսով չափ աւրուած են : Իսկ տաճարին աւագ դրան հարաւային շէմին լայնագիր քարերուն մէկուն վերայ կ'երեւին հայկական երկաթագիրներ կիսամոշ եւ դժուարընթեռնի , որոնց մէջ կը կարդացուին հետագայ բառերը՝ ՄՏԵԲ Ի . . . ՍՈՒՐԲ ԵԿԵԼԵՏԻ . . . ՇԵԲ ԶՏԵՐ Թ . . . ՈՍ . ԵՒ . . . ԸՍՏՓՏ . . . Ե ԽԱԶՏԻ . . . Ս . ԶԿԻՐԱԿՈՍ . . . ՊԱԷՂՈՍ . . . » եւ այլն : Լուստաղը որ ամբողջ կը կենայ , սրբատաշ քարերով հիսուած է եւ մէջտեղի կեդրոնի քարը հասարակ խաչ մի կը ներկայացնէ հաւասար թեւերով , որուն կեդրոնը բոլորակաձեւի մէջ կրկին խաչ քանդակուած է : Եկեղեցւոյ աւագ սեղանին վերայ գերեզմանաձեւ շէնք մի կ'երեւի ետքէն շինուած , ուր տեղ Լճազգի եւ Նըսէրի կուռուած աղանդաւորք ուխտի կ'երթան . սեղանին վերայի գմբէթը եւ պատը կործանուած է , ու այլազգեաց ձեռքով յետոյ հասարակ պատ մի հիսուած է :

Լճամայ գիւղէն մէկ ու կէս ժամ հեռի հիւսիսակողմը եւ Համպուշ ըսուած գեղին մօտ աշտարակ մի կայ Սիւրկեցի իշխանաց ժամանակ շինուած , այսինքն 1348 ին : Պատի դուռ մի ունի ահագին քարերով շինուած , որուն վերի շէմին վերայ երկաթագիր յիշատակարան մի կայ կիսամաշ , ուր կը կարդանք հետագայ խօսքերը՝

(1) Դամասկոս , Համա

“ ԿԱՆԳՆԵՑԱՒ ԱՇՏԱՐԱԿԱ ՖՐԱՄԱՆԱԻ
ԿԹ . . . Ս (կաթուղիկոս) ՏԵՐ ՄԻԽԹԱ.
ԲԱՅ . ԻՇ . . . ԶՄԵԶ . . . ԾՆԱԻՂԱ
ՄԵՐ ԶԱՇԽԱՏՈՂԱ ԵՒ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐՍ
ԳՈՐԾ . . . ԶԵԶ ԵՒ ՄԵԶ . ԶՂԷ :

Սոյն ժամանակներս՝ պատմութենէ
գիտեմք որ Լեզիստացիք կրկին յար-
ձակումներ կ'ընէին Կիլիկիոյ վերայ,
վասն որոյ անոնց դէմ զնեւու համար
կ'երեւի թէ քաղաքներու և գիւղե-
րու մօտերը այսպիսի աշտարակներ
կը շինէին Կիլիկիոյ իշխանք և տանու-
տէրք . և սոյն աշտարակս ալ Քանեցի
Սիսիթար Կաթաղիկոսը շինել տուած
կ'երեւի, որպէս զի մօտակայ գիւղա-
ցիք անով կարենան պաշտպանել զի-
րենք : Յիշեալ աշտարակին պատին
մէջտեղէն աստիճաններ կան վերի
յարկն ելնելու համար, բայց աստի-
ճաններուն մէկ մասը աւերուած ըլ-
լալով՝ կարելի չէ վեր ելնել :

Արամայ գիւղի և շրջակայ վանօ-
րէից և եկեղեցեաց այս աստիճան ա-
մայութեան և աւերակութեան դա-
տապարտուած ըլլալէն, գիւրին է
գուշակել նաեւ գիւղացւոց բարո-
յական և քաղաքական կացութեան
խեղճութիւնը : 1864 օգոստոսի 18ին
էր, կ'ըսէ Արժ . Օլաքարիա վարդա-
պետը, երբ այցելու թեան ելայ Արա-
մայ գիւղի հայազգի ժողովրդոյ : Թե-
րեւս առաջին անգամ տեսած ըլլա-
վուս էր, սիրտս ի խոր խոցեցաւ, երբ
տեսայ զիրենք լեռներու գլուխները,
ամենախեղճ խրճիթներու ու ծերպե-
րու մէջ պատապարտուած յետին աղ-
քատութեամբ . որոնց ապրած կեան-
քը ոչ իրենց և ոչ իրենց ընտանեաց
համար է, այլ զիրենք հարստահարող
Նըսէրի Սուգատտիմին՝ որ երկրին
տէրն է, զոր իրենք Պարոն կ'անուա-
նեն : Ասոնց քաջած նեղուէց ականա-
տես եղայ . ոչ ամառը դադարում ու-

նին և ոչ ձմեռը, ոչ գիշեր և ոչ ցե-
րեկ գիտեն : Ի՞նչ է ասոնց քաջած նե-
ղութիւնները, և որո՞ւ երեսէն են . զա-
սոնք թէ եւ գրեւը կարելի է, սակայն
հայ օրտի մի անոնց քաջած վշտերուն
անտարբեր ու անկարեկիր մնալը ան-
կարելի է :

Նըսէրի Սուգատտէմ՝ սոյն ան-
ուամբ նշանակեալ գերդաստանի ա-
նուն է, անկրօն և առանց աղեաց
մարդիկներ, որոնք գիւղացի Հայոց
վերայ քիչ քիչ ազդեցութիւնին մեծ-
ցընելով, սկսած են բռնանալ, և ա-
նոնց ձեռքը գտնուած բոլոր հայրե-
նական կալուածքները և անշարժ սե-
փականութիւնները խլելով տիրած
են . որոնց մէջ դարձեալ զիրենք բա-
նեցընելով՝ բոլոր վաստակին վարու-
ցանին մինչեւ անգամ գրեթէ բե-
րաննուն պատառը խլելով կը յափըշ-
տակեն : Իրենց կանայքն ու աղջկունքն
անգամ ազատ չեն յիշեալ Սուգատ-
տիմներուն ձեռքէն . ոչ ոք կարող է
իւր աղջիկը կամ տղայն նշանել եւ
կարգել առանց գիտութեան Պարո-
նին և անոր հաւանութիւն ընդունելոյ,
և այս ոչ թէ ձրի՝ այլ քանի մի հարիւր
դահէկան տալով իբր պսակ—դրամ :
Ասոնցմէ ի զատ տեղական իշխանու-
թիւնն ալ կարեւորէս ծանրացած է
խեղճերուն վերայ . որու ձիաւորնե-
րը թէ՛ պատճառաւ և թէ՛ առանց
պատճառի երբեք պակսած չեն ասոնց
բնակարաններէն . թէ՛ իրենք կը կե-
րակրին և թէ՛ իրենց ձիանքը : Հա-
բաթն երկու երեք անգամ հաւաք-
կ'ուղարկեն վերանին, Դրիի, Ֆերիի
ու պէրիի տուրքերը պահանջելով
իրենցմէ : Տասնորդական տուրքը,
որ ըստ կանոնի և օրինաց տէրութե-
10 առ 0/0 է, իրենք չորսէն մէկ կ'առ-
նուն հաւըլէն, իսկ իի-իի-նէն՝ 10 000
կապ կ'առնուն, որոնց ամեն մէկ կա-

պը 10 Թիղ երկարութիւն ունի (1) :

Սոստաթիմներուն տրուելիք վարուցաններէն եղած արդեանց իրաւունքը, (եթէ արժան է իրաւունք համարել) հիմակ քանի մի հիւպատոսաց կը տրուի : Վասն զի Սոստաթիմը բաւական ժամանակ կայ պարտական լինելով, Արամայ գիւղին (հանգերձ արտերով) չորս մասին մէկը Վաղղիոյ հիւպատոսին անցած է 20.000 դահեկանի տեղ : Անցեալ տարի դարձեալ (1865 յունիս) Սոստաթիմը պարտքի համար բանտարկուելով, մնացեալ գիւղին երկու մասն ալ, որ 33.000 դահեկանի տեղ գրաւ դրուած էր, կ'անցնի Ագաթիոյ Սոստաց հիւպատոս Սարգս իշխասին, իսկ միւս մէկ մասն ալ արդէն Ալի Հասան ըսուած տաճիկ Սոստաթիմին իշխանութեան տակն է : Ասոնք աւելնքն ալ, թէ քրիստոնեայ և թէ անքրիստոնեայ գիւղատէրերը ըստ առաջին սովորութեան խեղճ գեղացի Հայոց ոսկորները կը ծծեն և բուրդին հետ մորթն ալ վերաւորելով կը խուղեն :

Անցեալ տարի, ինչպէս ականաւ տես եղած եմ, Սոստաց հիւպատոսը ամարանոց շինելու ժամանակ, իւր եղբայրը Սարգս Սպիրիթանը այն աստիճան ձրի (անկարիա) և չարաչար կ'աշխատեցնէր խեղճ գիւղացիքը, որոնցմէ մէկը չկրնալով դիմանալ սկըսաւ պոռալ. խղճի, խաւաճա, մաւրիւրէլ. Չեմ բանիր, աղա : Բնած ամարանոցս Վաքնեաց անտառին մէջ սուրբ Աստուածածնի վանքին կից է, ուր տեղ շինուած էր առաջ վանքին սենեակները : Սոյն ագային սեփականութեան մի յափը տակուելուն վերայ Սըսոյ միաբան

Արժ. Արեմ վարդապետին սիրան ալ վշտանալով, բարկացած էր գիւղացւոյ (1865, սեպտ. 12) թէ, ինչո՞ւ համար թողուցած են ագգային վանքի մի հողոյն վերայ օտարազգի Վարոնին շէնք շինել տալու. և անձամբ ալ արգիլելու համար ձեռք զարկած էր : Բայց գիւղացիք անոր ոտքերը ինկնելով իմացուցած են՝ որ եթէ ագգային այդ պղտի իրաւունքը զոհուելու չըլլայ, խեղճ գիւղացիքը, որ արդէն գերի են Վարոն հիւպատոսին, յետ այնորիկ թշուառութեւ տառապանաց ծանր շղթաներու տակ կաշկանդուելու պիտի դատապարտին : Վերջապէս Արեմ վարդապետը համոզուելով անոնց՝ ձեռքն թափ եղած էր իւր ագգասիրական դիտաւորութենէն :

Այսպիսի է, ահաւասիկ Արամու գիւղի ժողովրդեան քաղաքական կացութիւնը : Իսկ եթէ անոնց հոգեւորական վիճակն ալ աչքէ անցնելու լինիմք, աւելի խղճալի ու արտասուելի կը գտնեմք : Եթէ ուր տարիէ ի վեր, ոչ եթէ առաջնորդի՝ այլ և ոչ կարգաւորի երես տեսած են, իրենց նորածին զաւկրները ամիսներով և տարիներով առանց մկրտութեան մնացած են, իրենք անհաղորդ ու ննջեցեալին առանց օրհնութեան թողման : Աղգութեան նշան եղող իրենց մայրենի լեզուին տեղ աղճատեալ արաբերէն խօսելով, Առսաւորչական եկեղեցւոյ հոգեւոր միտիթարութիւններէն այսպէս զուրկ մնալնին ցաւօք սրտի կը յայտնեն մեղ, ուրուն արգարեւ հայկական սիրտ մի անկարեկիր չկրնար գտնուիլ երբէք, ու դառն արտասուօք չայտնել Հայկայ ամենախեղճ սերունդի մի վերջին աստիճանի անտէրնջութե վերայ զգացած սրտին ցաւն ու մորմոքը : Բիշ

(1) Համակողիրը չորեր թէ թիւթիւնի տարեկան բոլոր բերքը ո՞րքան կըլլայ :

ժամանակէն ի վեր է, որ Աղաքիոյ մեծապատիւ Առուածատուր էֆէն, տիրին ստիպելով հոգեւոր այցելութիւններ կ'ընէ սոյն գիւղորէից մէջ Ղասապացի (Օմիւռնիա) Աթանաս վարդապետը, որոյ վարած պաշտօնը թէպէտ և ոչ բոս փափաքանայ է, այլ մեծ նշանակութիւն ունի տեղւոյն վիճակին նկատմամբ:

Այսի 6 ին ի սուրբ քաղաքս հասին Արապկերու առաջնորդ Վեր. Գրիգոր Արքեպիսկոպոսը, և երջանկայիշատակ Սատթէոս Կաթողիկոսի ձեռնասուն աշակերտ պօլսեցի Վերապատիւ Անդրէաս Եպիսկոպոսը: Ամենապատիւ Սրբազան Հայրը երեք օր առաջ հեռագրով իմանալով անոնց ի Յոպպէ ելնելը, անմիջապէս Արժ. Եփրեմ վարդապետը խրկեց անոնց ողջամբ գալուստը շնորհաւորելու եւ հետեւնին ընկերանալու: Այսին Վերապատուութեանց ազնիւ բնաւորութիւնը և իրենց բարձրագոյն կոչման ինչ աստիճանի արժանաւորութիւն ունենալնին սուրբ Աթուռս ճանչելով, չղաղաւ մատուցանել իրենց արժանաւոր յարգանք եւ ընդունելութիւն:

— Աղաքիայէն մեծապատիւ Առուածատուր էֆէնտին անցեալները 300 կտորի չափ հին գրամներ խրկած էր ի սուրբ Աթուռ, Հնութեանց Թանգարանը գնելու համար: Յիշեալ գրամները մեծագոյն մասամբ պղնձի են, զորոնք Եփրեմիոյ կողմերէն ժողոված է: Ա. Աթուռոյս պատիւ ընող սոյն Թանգարանը երթալով կը ճոխանայ զանազան տեսակի հնութիւններով և հազուագիւտ աւարկայնեւրով շնորհիւ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր: Եւ յոյս ունիմք որ ազգայինք եւս պիտի ջանան

իրենց կողմէ փոյթ և սէր ցուցնել սոյն նոր հաստատութեանս վերայ, փութալով իրենց քով գտնուած հընութիւններն եւս խրկելու իբրու միակ և ապահով տեղի աւանդապահութեան:

— Ղամսկոսի տեսուչ արժանապատիւ Ղաբրիէլ վարդապետը վանեցի, երեք շաբաթէն ի վեր է իւր մահկանացու ընթացքը կնքելով յիշեալ քաղաքին մէջ, իւր տեղը տեսուչ կարգեցաւ գանձակեցի արժանապատիւ Բառնաբաս վարդապետը որ անցեալ ամսոյ 15 ին մեկնեցաւ իւր պաշտօնին երթալու: Հանգուցեալը 10 տարիէն ի վեր Ղամսկոսի եղեցւոյն տեսչութիւն ընելով 1860 ի սոսկալի յեղափոխութեան և կոտորածին ժամանակ անձնանուիրութիւն իւր ժողովրդեան ազատութեւն հոգտարած ու ինքն ալ նոյն օրհասական վտանգէն հաղիւ ազատած էր: Իւր աչօքն տեսաւ եկեղեցւոյն կողոպտին ու այրիլը, բայց աստուածային կամքը չուզեց որ անոր վերականգնումն ալ տեսնէ, կոչեց զինքը դասակից ընելու Անդրանիկաց եկեղեցւոյն մէջ:

— Անցեալ Թուով ցաւօք սրտի յայտնած էինք մեր հոգւոյն հայրական զգացմունքները Օմիւռնիոյ Սեբոսպեան դպրոցին ուսմանց արդի փոփոխութեանը վերայ, և կը յուսաւ յինք հակառակ մեր ընդունած լուրերուն՝ անոր իւր վաղեմի բարեպաշտական, կրօնասիրական և ազգասիրական ընթացից մէջ յարատեւելուն լուրը ընդունել, եւ մեր հաղորդած ցաւալի տեղեկութիւնները ետ առնուել սիրով, բայց աւելի բազմապատկեցաւ մեր ցաւը երբ մի և նոյն գանգատները և մի եւ նոյն ցաւակցութիւնները կարգացինք ուրիշ քանի մի ազգային լրագրաց մէջ: Սոյն խընդ-

բոյն վերայ ուրիշ անգամ կրկին կը դառնանք, եթէ յիշեալ գպրոցի սոյն դատապարտելի ընթացքը շարունակելու ըլլայ, զոր չեմք յուսար, մտածելով որ մեզ հետ համամիտ ու ցաւակից են անշուշտ Օմիւռնիոյ բարեպաշտ ու կրօնասէր մեծադոյն մասը: Անշուշտ աւելի զարմանք պատճառողը այն է՝ թէ այսօրինակ ծանրուկիւ խնդրոյ մէջ ինչպէս կ'ըլլայ որ մինչեւ ցարդ կը ընէ Օմիւռնիւ, որ իւր քթին տակը հաստատուած Ուսուժնասիրական խողովոյն ամեն տրամադրութեանցն ու դործոց շոշափողն ու մօտաւոր քննիչն է անշուշտ իբրեւ բծախնդիր խմբագիր, ու կ'ենէն հեռաւոր վանքերու քննութեանը կը պարապի, իրաւունք տալով Սիօնին՝

որ հայերէն անգամ չգիտէր ու այլոց սորվեցընելու տարապարտ ճգամքը, և տկար ու անխորժ գրչաւը իւր սըռտին ցաւը յայտնել անոր (Օմիւռնի) սիրելի քաղաքակցացը ազդակործան յայտնի որոգայթներուն վերայ: Իսկ մենք սոյն նիւթերուս կրկին դառնալու խոստանալով անհամբերաբար կ'սպասեմք որ իւր քաջալարժ ու քաջախօս գրչաւ յայտնէ մեզ թէ ինչ է իւր կարծիքը Օմիւռնիոյ գպրոցին արդի շարժմանքներուն վերայ:

— Եւ անգամ որայ Գպրոցի եւ Տպարանի տեսուչ Արթ. Խորէն վարդապետը վանեցի, Ս. Աթուոյս հրամանաւը մեկնեցաւ անցեալ շաբթու երեքմեայ պայմանաժամ ընդունելով վերադարձի համար:

ԳԻՏԱԿԱՆՔ

ԱՍՏԵՂԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, ԵՒ ԵՐԿԻՍ ՀՈՒՈՎԱԿԱՆ

ՇԱՐԺԱՆ ԹՈՒԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ապրիլ 3 ին փարիզու գիտնոց կաճառին մէջ Պ. Տըլոնէ հետեւեալ ճառը խօսած է, զոր հանդերձ բնագրովը արժան համարեցինք հոս դնել:

Գիտէ ամեն մարդ որ երկիրս գնդածէ է. և այնպէս ըլլալուն համեմատելու համար բաւական է տեսնել նաւահանգիստէն դուրս գէպ ի բոցը կ'ընող նաւ մի. որ կարծես թէ նախ լեռան մի վերայ կ'ենէ, յետոյ հորիզոնին վերայ անցողը կ'երևի չորս ոտքի վերայ կայնած ձիու նման: Գիշ մ'ալ որ սպասես, կը նայես որ անոր վարի կողմերը կ'անհետանան, կայմերը միայն կ'երևին, և շատ չանցած բոլորովին աներևոյթ կ'ըլլայ: Ի դրո՞ք գրուած ձիւդ հաշիւներուն նայելով, երկրիս գրեթէ խառնաւոր գունդ մի ըլլալը իմացուած է, և բեւեռներուն կողմը միայն քիչ մի տալիկացած, և եթէ ուզէ մէկը երեսուն երեք հարաւրամեզր տրամագիծ ունեցող գունդի մի վերայ իմանալ այս տալիկութեան ոլորտն ըլլալը, գրեթէ մէկ հազարամեզրի չափ կը գտնէ:

Conférence faite le 3 avril sur l'Astronomie et en particulier du RALENTISSEMENT DU MOUVEMENT DE ROTATION DE LA TERRE, par M. Delaunay, de l'Institut. Emprunté à La semaine des Familles.

On sait que la terre est une boule; pour s'en convaincre, il suffit de regarder un navire sortant du port et gagnant la pleine mer. En premier lieu il monte, semble gravir une montagne, puis paraît à cheval sur l'horizon. Si l'observateur continue à le regarder, il voit peu à peu disparaître ses parties inférieures. D'abord on ne voit plus que les mâts qui, bientôt après, diminuent de hauteur, puis disparaissent complètement; et comme ces observations peuvent avoir lieu de tous les points de la terre, on en conclut que la terre est une surface courbe. D'après les mesures précises qu'on a exécutées, on sait que la terre est une sphère presque parfaite, aplatie légèrement dans le sens de la ligne des pôles; et si l'on voulait figurer cet aplatissement sur un globe de trente-trois centimètres de diamètre, il serait représenté par un millimètre environ.

Մեր երկրագունդը պարզապէս միջոցի մէջ կը շարժի, և ինչ հանգամանքներով շարժիլը հոս խօսինք։ Աշխարհումս գիմաց բերեմք թնդանովի գնտակ մի, (կէւլէ) սաստիկ արագութեամբ օդոյն մէջ արձակուած, գլորուելով իւր վերայ ու հետը տանելով մալկերեւութին երեսը ամեն դիպաց շրջապատած օդը, որ խիստ բաւ կը հաստատէ թէ երկրագնդիս երեսը գտնուած շնչաւոր կենդանիք ինչպէս կը պահպանուին և կը կենան։ Թէ որ երկիրը անհուն երկարութեամբ ու հարթ ճաւասար մակերեսով ընթացիկութեամբ, այն ժամանակ գնտակը երկրիս վերայ կ'ենէր կոր գիծ մի գծելով, որ համեմատաբար այնքան քիչ կ'ըլլայ, որքան որ միջման զօրութիւնը մեծ է։ Բայց որովհետեւ գնդաձեւ է երկիրս, եթէ միջման արագութիւնը մանրեկրորդի մէջ ու թ հազարամեղր է, գնտակին դժած գիծը երկրիս մակերեսութիւն կ'որութենէ աւելի չըլլար։ Ըսել է թէ՛ անոր հետ զուգահաւասար է, և գնտակը անսահման կերպով մի երկրիս բոլորը կը դառնայ, և կ'ըլլայ մէկ աշխարհ։ Միւս (Չմանալի որ գնտակը պարզապէս օդի մէջ նետուեցաւ, և առանց մարմնի մի հանդիպելու կը դառնայ)։

Երկիրս ալ արեւուն նկատմամբ մի եւ ինչոյն հանգամանայ մէջ կը գտնուի։ Մէկ տարուան մէջ անոր բոլորը ման կ'աւառու, և միանգամայն իւր վերայ կը դառնայ։ Այս կրկին շարժումը հասկնալու համար, աշխարհումս գիմաց բերեմք շրջաբոլոր երկաթուղի մի լայնածիր դաշտի մէջ շինուած, և ընթացիկութեամբ երկաթի ճամբուն վերայ ման եկող կառքին մէջ։ Յէն բոլոր դաշտին երեսը գտնուած առարկայները կը տեսնուին, մանաւանդ շրջաբոլորակին մէջտեղը եղած աշտարակը, դէնք նաեւ թէ կառքն ալ որ առանցքի վերայ կեցած է, այն ալ իւր վերայ կը դառնայ անխնդուն վերայ քաշեցած ժամանակը։ Այս պարագայից մէջ ճամբորդը զուարթ գէտ կ'առքին դուռը դարձուցած, հետզհետէ պիտի տեսնէ բոլորակին թէ ներքը և թէ դուրսը եղած առարկայները, որոյ պատճառն է կառքին իւր առանցիկ վերայ դառնալը։ Կախ աշտարակը իւր ձախ կողմը կը տեսնէ, յետոյ գիմացը, ապա ալ դին, ետքը ամենեւին չտեսնէ։ Մէկ մ'ալ նոյնիս կրկին անգամ ձախ դիտէ կ'երեւի, և այսպէս կը շարունակէ։

Այն հանգամանայ մէջ կը գտնուինք մենք ալ երկրիս վերայ արեւուն նկատմամբ։ Արեւակը շրջաբոլորակին մէջտեղը տնկուած աշտարակն է, կառքին իւր առանցքին վերայ շարժիլը երկրիս իւր վերայ դառնալն է։ Այս կերպով կը տեսնուի որ արեւակը արեւելքէն կ'ընթէ գէտ ի հարաւ կ'աղդի, յետոյ արեւմտեան գին աներեւոյթ կ'ըլլայ, որ հետեւեալ օրը նորէն սկի իւր ընթացքը։ Երկիրը թնդանովի գնտակին նման խիստ մեծ արագութեամբ արձակուած է, որ մանրեկրորդի մէջ երեսուն հազարամեղր րի շախ կայ։ Մեր մտկայի (երկիրը) իւր շարժմամբ արեւուն բոլորը շրջմանի չկարծիր։ Երբեմն անոր կը մոտենայ, երբեմն կը հեռանայ։ Գժած գիծը կոր աւելի մի հաւերթաձեւ երկնցած է։ Արեւակը այս

Notre globe se meut dans l'espace; nous dirons dans quelles conditions. Qu'on se figure un boulet de canon, lancé dans le vide avec une grande vitesse, tournant sur lui-même et emportant avec lui la couche d'air qui l'enveloppe de toutes parts, ce qui établit des conditions favorables à la conservation des êtres animés qui peuplent la surface. En supposant la terre une surface plane indéfiniment prolongée, le boulet tombera sur la terre en décrivant une ligne courbée de moins en moins quand la force d'impulsion sera de plus en plus grande. Mais comme la terre est ronde, si la vitesse d'impulsion est de huit kilomètres par seconde, le boulet décrit une ligne qui n'est pas plus courbée que la surface de la terre. Elle lui est donc parallèle, et le boulet tournera indéfiniment autour de la terre; ce sera un Satellite. (On se rappelle que le boulet a été lancé dans le vide, et se meut sans rencontrer aucun corps.)

La terre est par rapport au soleil dans les mêmes conditions que ce boulet. Elle fait autour de cet astre un tour entier en une année, et en même temps elle tourne sur elle-même. Pour comprendre ce double mouvement, imaginons un chemin de fer circulaire, construit dans une plaine immense, et supposons que du wagon circulant sur ce chemin de fer on puisse toujours apercevoir les objets qui sont dans la campagne, et surtout une tour qui se trouve vers le centre de la voie ferrée; en outre nous imaginerons que la caisse de ce wagon, montée sur un pivot, peut tourner sur elle-même pendant que le wagon chemine sur les rails. Dans ces circonstances, un voyageur ayant la tête à la portière de cette voiture, verra successivement, en vertu de la rotation du wagon sur lui-même, tous les objets à l'intérieur et à l'extérieur du cercle. Il verra la tour d'abord à gauche, puis devant lui, puis à droite, ensuite il ne la verra plus. La tour reparaitra à sa gauche, et ainsi de suite. En même temps le wagon se déplacera le long du chemin circulaire, de sorte que le voyageur verra successivement la tour correspondre à divers points de l'horizon.

Nous sommes dans les mêmes conditions sur la terre par rapport au soleil. Le soleil, c'est la tour placée au milieu du cercle; au mouvement de pivotement du wagon correspond la rotation de la terre sur elle-même. Ainsi, nous voyons le soleil se lever à l'orient, se diriger vers le midi, puis disparaître à l'occident pour recommencer le lendemain la même course. La terre est lancée comme le boulet de canon avec une très-grande vitesse, qui est d'environ de trente kilomètres par seconde. Notre planète, dans son mouvement, ne décrit pas un cercle autour du soleil; tantôt elle s'approche, tantôt elle s'éloigne de l'astre. Elle décrit une courbe un peu allongée que tout le monde connaît sous le nom d'el-

հաւրթմանը բոլորակին մէկ վառարանին մէջ կը գտնուի, այնպէս որ երկիրը նոյն կողմէն վերայ մէկ տարուան մէջ քաջած ժամանակը կու գայ կը մտնի արեւուն, յետոյ կը հեռանայ՝ որ նորէն գայ մտնեայ անոր: Եւ այս կըլլայ յաւաւարի 1ին բտտ Ն. Տ. որ արեւուն խիստ մօտեցած ժամանակն է, և յաւաւարի 1ին որ անկէ խիստ հեռացած ժամանակն է: Երկիրս այս հաւրթմանը գտնի վերայ պտտած ատեն, 566 անգամ ալ իւր վերայ կը գտնուի մէկ տարուան միջոցի մէջ: Այս շարժման մէջ լուսինն ալ անոր կ'ընկերանայ, ու ինքը արեւուն բոլորը պտտեւուն պէս՝ լուսինն ալ իւր շուրջը կը պտտուի. և միանգամայն երկրին բոլորը դարձած ժամանակ շաբաթակ իւր վերայ ալ կը գտնուի. ասոր համար է որ միշտ մի եւ նոյն երեսը կը ներկայացնէ երկրին դէմ: Լուսինն երկրին բոլորը ու երկրին արեւուն բոլորը (որոնք կը նմանին հաւրթմանը պահի մի մէջ փոխ խաղողներու,) դառնալուն համապատասխան է որ կը բացատրէ թէ արեւական խաւարումները՝ որ կը պատահին երբ լուսինը արեւուն և երկրին մէջ տեղը գտնուի, և թէ լուսնական խաւարումները՝ երբ մեր մօրթակը արեւուն ու լուսինն մէջտեղը պատահին:

Արեւուն զանգուածը երկրին զանգուածէն մէկ միլիոն 500,000 անգամ մեծ է, ու երկրին զանգուածը 49 անգամ աւելի մեծ քան զլուսնինը: Իրենց տրամագիծերը կընան սապէս մտածուիլ, արեւուն տրամագիծը, 17 մեղր, երկրին տրամագիծը, 0 մ 15, լուսնի տրամագիծը 0 մ 04: Արդ, այս մանրանոց գուշակները որոնք տրամագիծը ցրցուցին, իրարմէ պահաճարմար հեռաւորութիւն ունենալու համար, պէտք է որ լուսինը երկրէն 4 մ 30 ու արեւակը երկրէն 1,800 մեղր տարակայ ըլլան:

Երկրին հորիզական շարժման թուումները խիստ վրէժ բան մի է. օրերը 100,000 տարուան մէջ մէկ մանրերկրորդ կ'երկարին: Արեւին երկիրս բոլորովն կանկ առնելու համար, ենթադրելով որ այս թուումները նոյն աստիճանաւ շարունակելով կ'ըլլայ, 8,640 տարի պէտք է որ կանկ առնուի, որ ներկայ դարու մարդոց համար վախճալու բան մի չկայ:

Երկրին հորիզական շարժումն է այս թուումները մեղ յայտնողը, որ թէպէտ եւ սրբիկ բայց հաստատելը դժուարին է:

Հին ժամանակները խաւարումները մարդոց երեւակացումներն մեծ վրիս ու սարսափ պատճառեցան, հին մատենագիրք իրենց գրոց մէջ պատմած են զանոնք, և անոնցմէ խնայուած է թէ իւրաքանչիւր երկրի մէջ որ ժաման հանդիպած են անոնք: Եղած հաշիւներէն զիտեմք որ երկիրը իւր առանցքին վերայ դառնալուն մէկ միջրեկանի մէջ 22 հազարամիկր աւազուածութիւն ունի: Պատմութիւնէն զիտեմք երկրին բռնած տեղը ի պահուն յորում լուսինը արեւուն ու երկրին մէջտեղը պետեղուեցաւ. և արդի եղած ճիշդ գիտողութեանց օգնութեամբ կը հաստատուի թէ լուսնի շարժումը շուրջաւոր է, որու պատճառն է արեւուն անոր վերայ ունեցած արդեցութիւնը: Ղե-

lipse. Le soleil occupe un des foyers de l'ellipse, de façon que la terre, en parcourant la courbe dans l'espace d'une année, vient se rapprocher de nouveau. C'est vers le 1er janvier que la terre est le plus près du soleil, au 1er juillet qu'elle en est le plus éloignée. En même temps que la terre parcourt l'ellipse, elle fait environ trois cent soixante-six tours sur elle-même dans l'espace d'une année. La terre, dans ce mouvement, est accompagnée de la lune, qui tourne autour de la terre comme la terre tourne autour du soleil, et la lune pivote continuellement sur elle-même pendant ce mouvement autour de notre planète, ce qui fait qu'elle présente toujours la même face à la terre. C'est ce mouvement combiné de la lune autour de la terre, et de la terre autour du soleil, comme deux valseurs qui parcouraient un salon elliptique en tournant, qui explique et les éclipses de soleil quand la lune se trouve entre le soleil et la terre, et les éclipses de lune quand notre planète est placée entre le soleil et la lune.

Le volume du soleil est égal à environ 1,300,000 fois le volume de la terre, le volume de la terre à 49 fois celui de la lune. Et leurs diamètres peuvent être ainsi représentés: diamètre du soleil, 17 mètres; diamètre de la terre, 0^m15; diamètre de la lune, 0^m04. Maintenant, pour placer les astres représentés par les boules dont nous venons d'indiquer les diamètres à des distances convenables, il faut que la lune soit éloignée de 4^m50 de la terre et le soleil de 1,800 mètres de la terre.

Le ralentissement du mouvement de rotation de la terre est extrêmement peu de chose; les jours vont en croissant de une seconde en 100,000 ans. Donc, pour que la terre s'arrête tout à fait, en supposant que ce ralentissement continue à se produire dans les mêmes conditions, il faudra 8,640 millions d'années, ce qui est rassurant pour la génération actuelle.

C'est le mouvement de rotation de la terre qui a fait découvrir ce ralentissement si petit et partant si difficile à constater. Au moyen des éclipses qui sont relatées dans les anciens auteurs, à cause de la terreur que ces changements de lumière en ténèbres ont toujours produite sur l'imagination des peuples, on a su à quelle heure ces phénomènes ont eu lieu dans les diverses contrées. Par le calcul on est parvenu à savoir que la terre, en tournant sur elle-même, a une vitesse de 22 kilomètres en une minute. Nous savons par l'histoire la place que la terre occupait au moment où la lune s'est placée entre les rayons solaires et la terre; et à l'aide des observations modernes qui sont précises, on constate que le mouvement de la lune a dû s'accélérer,

տողութիւն եղած է նաեւ որ երկրի շարժումն ալ
Թաթարացի վերայ է : Այս Թաթարական պատճառ
ծովու ջրերուն քաշուելուն ու յորդելուն մէջ փնտր-
ուելու է : Մէկ խօսքով՝ լուսին գէպի հարաւ ուղ-
ղեալ ճամբուն վերայ ծովուն յորդութիւնը 5 ժամ
կամ քսա այլոց 5 ժամ ետ կը մնայ : Այն Թաթարի-
նը կատարեալ պիտի ըլլայ արդեօք , այսինքն երկրի
շարժումը բոլորովին պիտի Թաթարայ : Ինչ որ ալ ը-
լլայ , անհուն ժամանակի կարօտ է , և անկէ յառաջ
երկրի ներքին ջրերու շարժումը ծովի բնական ջու-
րը պէտք է ստուգեն : Հետեւապէս տեղափոխու-
թիւնն ու մակընթացութիւնը դադարելով՝ Թաթար-
ական պատճառ ալ չըլլար և երկրի հոլովումը մի-
շնչով շարժում մի կ'ունենայ : Ուրեմն մեր հեռաւոր
սերնդոց համար ալ երկրի շփոյ : Լաֆոնդէնի առա-
կին տեղն է , մինչեւ այդ գէպքը պատահելը :

et cela a lieu par suite de l'action du soleil sur elle.
On a remarqué en outre que le mouvement de la
terre se ralentissait. La cause de ce ralentissement
se trouve dans le phénomène des marées. En un
mot, la pleine mer est en retard de trois heures
(d'autres disent de cinq heures) sur le passage de
la lune dans la direction du midi. Ce ralentisse-
ment sera-t-il complet? En tout cas il faudrait un
temps infiniment long, et avant cela le refroidisse-
ment du foyer intérieur de la terre aurait congelé
l'eau des mers. Par suite, les marées n'existant
plus, il n'y aurait pas de cause de ralentissement, et
la rotation de la terre prendrait un mouvement uni-
forme. Nous voilà tranquilles sur le sort de nos
lointains descendants. C'est le cas de dire avec le
bon la Fontaine: Avant cela

« Կամ Թաթարը կամ էլը և կամ ետ կը մեռնիմք :

Le roi, l'âne ou moi nous mourrons.

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆՔ

ՄԱՐԳԱՐ ԶԱՐԵՐԻՆ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Ազգիս նշանաւոր գիտնական ու
լեզուագէտ անձինքներէն մէկն էր
Սարգար՝ Օլաքարիայի որդին , որոյ
գերդաստանին անունը Գեղամեան
կը կոչուէր , որ խոճենց ալ կ'ըսուէր .
բնիկ Նրեւանցի էր , և Իզմիր գալով
բաւական ժամանակ հոն Մեղրիոյ
հիւպատոսի քով Թարգմանութեան
պաշտօնը վարեց խիստ արժանաւո-
րութեամբ : Հմուտ էր գաղղիական
լեզուին , արաբացոց ու պարսից և
տաճկերէնին , կը խօսէր նաեւ յու-
նարէն և ռուսերէն : Իւր բնիկ մայ-
րենի հին լեզուին ալ հմուտ էր , որ-
չափ որ կը ներէր անցեալ տասն և ու-
թերորդ դարը , յորում կ'որուսեալ
էր մեր ազգային գայութիւնը իւր
առջի շքեղութիւնը ու հոյակապու-
թիւնը , և գրեթէ գոհահիկ լեզու մի
դարձած , ինչպէս հիմայ որ բոլորու-
մին բարձի Թողուած է նորեւիկ ու-
սումնականներէն : Սոյն լեզուով աչ

խառասիրած է Գեղամեան իւր մէկ
քանի հեղինակութիւնները ու Թարգ-
մանութիւնքը , որոնց մէջ կարեւո-
րութիւն ունեցողներն են նախ՝ Կա-
կիւր հոգեւէ Բանիկ կոչուած գիրքը ,
որ քիչ շատ սրբագրութեամբ ի լոյս
ընծայեցաւ սուրբ Լեւոնոյս տալա-
րանէն 1853 ին : Սոյն գրքիս բարոյա-
կանութիւնը խիստ ընտիր է , հիմ-
նեալ ի վերայ կրօնի և բարեպաշտու-
թեան , և ամենակարեւոր է՝ ներկայ
դարու երիտասարդաց վարուցն ու
բարուց նկատմամբ . վստահ բովան-
դակ գիրքը ուղղեալ է առ որդին իւր
Օլաքարիա , զոր ինքը մեկնելէն յետոյ
Իզմիրու մէջ Թողուցած էր առանց
օրինաւոր դաստիարակի և անպաշտ-
պան ընդգէմ ամենայն ազգ մոլու-
թեանց և գայթակղութեանց :

Երկրորդ գիրքն է « Համառօտ որ-
պսոյթիւն եկեղեցոյ ըստածը , զոր յօ-
րինած է ի Ս . Բեդերսպուրկ յամի

տեառն 1799 ին, պարզ և գիւրիմաց
ոճով, բայց անհարթ և անալի հայ-
կաբանութեամբ, որու մէջ կը խօսի
եկեղեցւոյն և անոր բարոյապէս բա-
ժանմունքներուն, դասակարգութեց
և աստիճանաց կարգերուն վերայ, և
թէ իւրաքանչիւր դասու և աստիճա-
նի եկեղեցականաց պարտաւորու-
թիւնքը որո՞նք են, զոր անհրաժեշտ
պարտի կատարել թէ՛ ի փրկութիւն
հոգւոց հաւատացելոց և թէ ի պայ-
ծառութիւն եկեղեցւոյն: Աշխատու-
թեան արժանի է ամուսնաւոր գիտ-
նականին կրօնասիրական և բարեպաշ-
տական ջանասիրութիւնը, որով կը
փութայ իւր ազգին թէ՛ աշխարհա-
կան և թէ՛ եկեղեցականները զգու-
շացնել այն մոլորութիւններէն ու
գայթակղութիւններէն, զոր ժամա-
նակն ու չար օրինակներն բերած մու-
ծած էին սուրբ եկեղեցւոյն մէջ:
Ախտանձելի օրինակ մի կրնայ ըլլալ
աստուածասէր մատենագիրս ներկայ
լուսաւորեալ դարուս մերադնեայ ու-
սումնականաց, որոնք կը պարծին թէ
գիտութեամբք և թէ լեզուախօսու-
թեամբ, բայց թողլով զեկեղեցին
ճշմարիտ լուսաւորութեան վառարա-
նը՝ իւրաքանչիւր ոք իւր մտահաճոյ
ուսմունքներու և կարգ մի աշխարհա-
կան գիտութեց և քաղաքականութեց
մէջ կը հաստատէ լուսաւորութիւնը:

Գեղամեանը այն հին գլուխներէն
չէր, ինչպէս կ'ըսեն ռամկօրէն, եւ
ոչ ալ մոլեռանդ և մոլեկրօն էր. իւր
բոլոր լեզուագիտութեամբը ջերմ
քրիստոնեայ էր և սիրող հայրենի ա-
ւանդութեանց և ծխից: Աշխարիտ
բարոյականութիւնը, որոյ հիմն է
սուրբ Աւետարանը, կ'ուղեմ ըսել
մարդացեալ Աստուծոյ խօսքերն ու
պատուէրները, կը յարգէր ու կը
պատուէր ուր ոք հանգիստէլու ըլլար.

մարդարիտ մի թէեւ տղմի մէջ շա-
ղախեալ ըլլայ, իւր յարգը բնաւ չը
կորսուեցընէր: Այս նպատակաւ էր
որ թարգմանեց Սարգսր Յէնէլոնի
Արկածք Տեղեմաքայ ըստած հիւս-
ուածոյ վէպը, եւ 1794 տպուեցաւ
ի՛նչպիսիքեւան քաղաքը, որու մէջ տ-
ռասպելական վէպերու հետ պատ-
ուաստած է հեղինակը սքանչելի բա-
րոյականութի մի, ինչպէս մեծագին
գոհար մի երկաթի կամանագի վերայ
հագցուցած: Թարգմանչին աշխատա-
սիրութիւնը ու բարի ջանքը որքան
որ գովելի է, թարգմանութեան ոճն
ալ այնքան պախարակելի է, որու
կրնանք ըսել բնագիրը հայերէն բա-
ռերով գրուած:

Աւնի նաև Աւետարանի տաճկերէն
թարգմանութի մի մաքուր լեզուաւ և
տպեալ ի Ս. Բեդերսպուրկ 1819 ին:

Գեղամեանի ընտիր տաճկերէնը
Երրորդութեան վերայ խօսեցած իւր
մէկ գրուածքին մէջ կ'երեւի, որոյ
վերայ կ'ուղեմ հոս պատմաբանօրէն
խօսիլ:

Յամի տեառն 1785 ին Պօլիս գլու-
նուած ժամանակ, հինգշաբթի օր մի
(յուլիս 20), կէս օրէն ետքը ժամա-
նակ անցընելու համար Պէկ-օղլու
Աղա՝ Ալթը ըստած զբօսալայրը
կ'երթայ, ուր տեղ բոլոր հասարա-
կութիւնը սովորութիւն ըրած էին
յաճախել, ոմանք նարտ (թավու),
ոմանք աղիւսակ (տամա) և ոմանք
հրօմ (մանկալա) խաղալու: Սար-
գսր երբէք սէր տուած չէր այսպի-
սի ռամկական խաղերու. իւր մտաց
զբաղմունքն էր խորհիլ բնութեան
վերայ, և օգտակար ու փնտառասիրա-
կան խորհրդածութիւններով զբաղն-
ցնել իւր միտքը՝ նայն իսկ իւր կե-
նացը պարսպ ժամերուն մէջ: Այս
որոյ այն բաղմութեան հետքն սքան-

բանին դիմացն եղած մեծ ծառոյն շուքին տակ առանձին նստաւ :

Նոյն միջոցին էր փառաւոր կերպարանօք պատկառելի էֆէնտի մի եկաւ և իւր ծառաներուն փռած գորգին վերայ բազմեցաւ : Իւր վսեմ ու ծանր հայեցուածքը պտրտցուց անգամ մի բոլորտիքը . տեսաւ մարդկանց բազմութիւնը որ համարձակ նստած որը կը խաղայր, որը ծխալամորձը ձեռքը կը ծխէր, որովհետեւ սիկարայի սովորութիւնը դեռ սկըսած չէր . պատանիք այլ իրենց ծնողաց քով պատկառանօք նստած, որոնք տակաւին ոչ ծուխ քաշել գիտէին և ոչ խաղալ, այլ խաղցողները միայն կը գիտէին ու կը զբօսնուէին . ամենեւին և ոչ մէկուն հոգն էր էֆէնտիին գալուստը, և ոչ զինքը կը ճանաչէին : Իսկ Սարգար, որ թէ բնութեամբ ազնիւ և թէ կըթուլթէ և քաղաքավարութեամբ նշանաւոր անձ մի էր, երբ տեսաւ մահմետականին պատկառելի դէմքը, և ծառաները որ պահ մի չէին դադրեր իրեն արժանաւոր յարգանքը մատուցանելէն, կռահեց իսկոյն անոր մեծ աստիճան անձ մի ըլլալը, ծնկան վերայ ելաւ բազմեցաւ, և յարգանօք ընդունեց անոր գալուստը :

Սերախոյցաւ էֆէնտին իւր սրտին մէջ և խիստ ախորժ երեւցաւ իրեն շայուն համեստ ու քաղաքավար շարժմանքը, որ յայտնի կը ցուցնէր թէ ոչ յերկիւզէ՝ այլ քաղաքակրթութեան և ազնիւ բնաւորութեան յուսման երանք յարգանք մի էր զոր իրեն կը մատուցանէր օտար տէրութեան հպատակ շայ մի, որ անշուշտ իւր սարքը կը կրէր դեղին մաշիկներն ու մետէլը, ինչպէս սովորութիւն էր այն ժամանակ : Ղանչեց էֆէնտին անոր սգւոյն փարթամու-

թիւնը և մտքին ճոխութիւնը, միանգամայն եւ սրտին ազնուութիւնը, կանչեց զինքը իւր քով, որ պատկառանօք եւ քանի մի անգամ խոնարհութիւն ընելով ելաւ Սարգար ու բազմեցաւ անոր գորգին վերայ :

Ի յաջորդէն :

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ ԹՈՒՄԱՆԱԿԱՆՔ

(Տես թիւ 6. էրես 94.)

Գ. Հարցման լոճոմն է, Իէնդիւնար 1686 :
Դ. Հարցման լոճոմն է, Հոռոսիսի 3600 լիւր : Ե. Հարցման լոճոմն է, Հոռոսիսի Իէնդիւնար 240 : Զ. Հարցման լոճոմն է, ունջ հաշարոյն 150 (1) :

Հարցումն է.

Եւ ի Սարմետի էի, յոստանի կամ սարականաց, և երթեալ յեղը գետոյն որում Լխորիանն կոչեն, տեսի երամն ձկանց, և ետու արկանելուական, և հանին զհասարակն և զեւթն երամոյն, և որ յուռկանէն զերծաւ ի թարփ ընկաւ . և անցեալ գտի զնոսա իւ և է : Երդ, դիտեա սրբաւք թէ ընդ ամենայն երամն քանի ձուկն լիեալ է :

Հարցումն Ը.

Ի ժամանակի ապստամբութեան շայոց ի Պարսից և սպանանելոյն կամ սարականին Օսուրակոյ զՍուրէն, դեսպան արձակեալ ոմն յազատաց շայոց առ թագաւորն Պարսից գոյժ արկանել նմա . և գնայր աւուրն ծմլոն . և զկնի ծե աւուր իմացեալ կամսարականին Օսուրակոյ, հետա-

(1) Զ. Հարցման մէջն ձմեռ թիւը կարգաւ ճ և ծ :

մտիկս առաքէր զկնի ունել զնա, որք
գնային աւուրն Ձ մղոն : Արդ, գիտեա
եա թէ քանի աւուր հասանէին նմա :

Հարցումն Թ .

Որս էր Կամարականացն ի Ղէն,
և կալեալ երէ բազում, և ինձ որ
սամասն ետուն բերել վարազ մի . և
վասն զի անարի էր տեսլեամբն, կըշ
ռեցի և գտաւ փորոտին Դ մասն ա
մենայն կշռոյն, և գլուխն Ժ մասն,
ոտքն Ի, ժանիքն Դ, անձն Մ և ԺԲ լիտր :
Արդ, գիտեա թէ ընդ ամենայն քա
նի լիտր էր վարազն :

Հարցումն Ժ .

Ի ոկ (միւրեքքէս պալլը) մի կա
լան ի Մարմետի ի գետն Լըրասիս, և
ես կշռեցի զնա . և գտաւ գլուխն Դ
մասն ամենայն կշռոյն, և տուտն Ձ,
և մէջքն ճիւ լիտր : Արդ, գիտեա թէ
ընդ ամենայն քանի լիտր էր :

Հարցումն ԺԱ .

Այր մի վաճառական էանց ընդ
երիս քաղաքս, և բաժ արարին (բաժ
նեցին) յառաջնումն, և հանին զկէս
և զերեւոր (զերրորդ մասն) իրացն .
և յերկրորդ քաղաքին թուեցին զոր
ինչ ունէրն, և հանին զկէս և զերե
ւորն . և յերրորդ քաղաքին անդրէն
այլ թուեցին, և հանին զկէս և զե
րեւորն, և մինչ ի տուն եկ, մնաց
եալ էին դահեկանք ԺԱ : Արդ, գիտ
եա թէ ընդ ամենայն քանի դահե
կան ունէր :

Հարցումն ԺԲ .

Նաւակ մի առնել կամէի . և իմ
երեք դրամկունք իսկ (երեք դրամ
միայն) կային, և այլ ինչ ոչ կայր . և
ասացի ցմերձաւորս իմ . տուք ինձ մէն
մի սակաւ ինչ որ առնեմ զնաւակն :
Ոմն ետ ք կշռոյն, և ոմն զԴ, և ոմն

զԶ, ոմն զԵ և ոմն զԴԵ . և իմ առ
եալ արարի զնաւակն : Արդ, գիտեա
թէ ընդ ամենայն քանի դրամ էր նա
ւակն :

ԺԱՄԱՆԵԿԵԳՐԵԿԵՆՔ

Անցեալ թուով ծանուցած էինք
մարախներուն երեսէն սուրբ քաղա
քիս արմտեաց և կերլեաց գիներուն
յանկարծ բարձրանալը : Կր փութամբ
հիմայ ուրախութեամբ ծանուցանել
բարեպաշտ ազգայնոց թէ սղութեան
պատճառաւ տեղւոյս վաճառակա
նաց ձեռօք դուրսերէն եկած ապ
րանքները զգալի կերպով գիները ի
ջեցուցին . ցորենին չափը (5 լիտր,
կամ 11 1/3 հոխոյ) որ մինչեւ 35 դա
հեկանի կը ծախուէր, իջաւ մինչեւ
22—18 ըստ տեսակին, նմանապէս ձէ
թը . և կը յուսանք որ օր աւուր միւս
բերքերն ալ կ'աժաննան, եթէ տեղ
ւոյս կառավարութիւնը հայրաբար
հոգ տանելու եւ ամեն բանի նարչ
հաստատուելու ըլլայ :

Ամսէ մի ի վեր է թէ թզենիներն
և թէ որթատնկերը սկսած են կրկին
անգամ կանանչիլ, փթթիլ, և պտուղ
ներ եւս տալ, մեծ ուրախութեամբ
ըլցնելով խեղճ պարտիզպանաց ու
այգէգործոց սրտերը . ձիթենիք միայն
մնացած են իրենց հարուածոյն ներ
քեւ ընկճեալ, և յոյս չկայ անոնցմէ
ոյս տարի . վասն զի իրենց ծաղիկն
ժամանակը իրստանցած է : Եւ յայտն
ահա բնութիւնը, որ մայր է ամե
նայն բուսականաց, իւր զօրութեամբ
ըր կը փութայ վերանորոգել երկրիս
երեսը, բանալով իւր մայրական ա
մենալիր արգանդը ի սնունդ և ի մէ
խիթարութիւն մարդկան :

— Վաղաքիս ալբուսի կանոնաւոր

զօրաց մեկնելէն իբր երկու շաբաթ յետոյ Ղազարի զօրաբաժինէն երեք հարիւր հոգի հասան հրամանատարութեամբ Սիրալայ Սէհէմմէտ Ալի պէկի, և հասարակութիւնը որ մտատանջութեան մէջ էր արաբաց ասպատակութեան երկիւղէն, հիմակ ասպահովութիւն ստանալով՝ օրհնող են, ինչպէս և սուրբ Աթոռոյս միաբանութիւնը՝ Ն. Ս. Եհափառ Կայսերանգին կենացը համար :

— Յունիս 7 ին Ալիգացի Ալի անուն տաճկին մէկը, Ռէմէնու ու Ալիգի մէջտեղը Պիր-Իւզէպէք ըսուած գիւղին մօտ պարտէզ մի ունենալով, ընտանեօքը մէկտեղ կ'երթայ հոն բնակելու : Նոյն գիշերը պարտէզին ցանկէն, որ հասարակօրէն «ապըլը» ըսուած ադամաթղենի կ'ըլլան, վայրենի գաղան մի ներս մտնելով, զոր արաբացիք չէր կ'անուանեն, կը յարձակի տղայոց վերայ : Հայրերնին տեսնելով կը վազէ զիւրենք պաշտպանելու . գաղանը զանոնք թողլով կը նետուի Ալիին վերայ, ու ահագին ճիրանովը պոկուիքնէրը կը ճանկէ կը փրցընէ . մարդը կ'իյնի կը մարի, ու գաղանը կը դառնայ տղոց քով, մայրերնուն բազուկներն ու ձեռքերը սաստիկ կը վիրաւորէ : Նոյն միջոցին տղայոց ողբալի աղաղակներուն ձայնը մօտակայ դըրացիք լսելով՝ կը վազեն կու գան ու հաղիւ թէ չէր կը փախցընեն : Ալին հետեւեալ օրը խելքը կորսնցընելով կը մեռնի . կնկան համար յոյս կայ կ'ըսեն . իսկ տղայք սաստիկ վախենէն հիւանդացած են : Նոյն օրերը յիշեալ գաղանը ուրիշ էրիկ մարդ մի և օրիորդ մի եւս վիրաւորելով, Ալիգացի քանի մի սրտոտ մարդիկ զինուորուած գիշեր ժամանակ ճամբուն կը սպասեն, և վերջապէս հանդիպե-

լով անոր՝ կը զարնեն կ'սպաննեն, և այսպէս բոլոր շրջակայ գիւղօրէք կ'ազատին արիւնարբու ու մարդաստոյշ գաղանի մի մահատու ճիրաններէն :

— Ասկէ քսան օր առաջ քաղաքիս երեւելի էֆէնտիներէն մէկը տանը մէջ նորոգութեան պատճառաւ գետինը փորել տուած ժամանակ՝ ծակ մի կը բացուի դէպի գետնին խորը ուղղահայեաց եւ քառակուսի շինուած : Հետաքրքրութեան համար քանի մի հոգի զգուշութեամբ եւ չուանեայ աստիճաններու միջոցաւ վար կ'իջնան, ու կը գտնեն Սողոմոնի ժամանակէն մնացած ահագին շէնք մի 36 կանգուն երկայնութեամբ, 13 լայնութեամբ ու 12 խորութեամբ : Այս ստորերկեայ նկուղը արդի () մարեան տաճարին Պապ — Ը — Սէիւէ (դուռն մեծատանց) ըսուած դրան, և անոր կից Ղատարանին և վերոյիշեալ էֆէնտոյն տանը ներքեւը տարածուած է ըստ մասնեայ . յատակը մէկ ապառաժ քար է, պատերն ու կամարաձեւ գմբէթը բոլոր սրբատաշ քար են, որոնց ամեն մէկին երկայնութիւնն է մէկ ու կէս ճարտարապետական կանգուն և լայնութիւնը մէկ կանգուն : Գուռ և պատուհան չունի, վասն որոյ կ'երեւի թէ Սողոմոնի ժամանակ ալ սառնիճի տեղ կը գործածուէր :

Տաճարին արտաքին մեծ եւ ընդարձակ բակին տակը այսպէս պարապ է, որու խորութիւնը կը հաւասարի Վեթսեմանի ձորին հետ, և հնութիւնը կը համեմատի սոյն նորագիւտ սառնիճիս հետ : Կան քանի մի ուրիշ շէնքեր ալ, մանաւանդ թէ հիմեր, որոնք միայն մնացած են Սողոմոնի հրաշալի ճարտարապետութեան և սքանչելի շինուածոց մնացորդներէն, որոնք արդարեւ մինչեւ

ցայժմ տեսնողները կը զարմացնեն : Այս մնացորդ հնութեանց մէկ մասը կ'երեւի դատարանի ետեւի կողմը եղած տաճարին արտաքին պարսպին մէկ անկիւնը , որոյ չորս հինգ կարգ անարդիլ քարերը յայտնի կը ցուցնեն հնութիւնը . ամեն մէկ քարին երկայնութիւնն է 15 թիւ : Հրեայք հոս կու գան խումբ խումբ և գիրքերը ձեռուընին աղօթելով ու գլուխնին պարսպին կը թնցընելով ու շատ անգամ ալ զարնելով կու լան ու կ'աղօթեն , յիշելով իրենց ազգին նախնի փառաւորութիւնը եւ արդի թշուառութիւնը :

* * *

Վիճակագրական հաշիւներէն ի մացուած է որ Վաղղիոյ մէջ 1850 էն մինչեւ 1860 , տարուէ տարի մօտ հազար հոգւոյ չափ կեանքերնին կը կորսնցընեն կրակէ այրուելով : 1860 էն ի վեր կանանց հագուստները այն աստիճան լայնութիւն և ընդարձակութիւն ստացած են , որ իրաւունք կու տան մարդոյս հաւատալու թէ , կրակէ այրողներուն թիւը օրէ օր աւելի շատցած են քան թէ քիչցած : Հասոնց ի վեր դիտած են գիտնական մարդիկ որ ամենաթեթեւ կերպով բռնկող կազը անմիջապէս կը դադրի իւր բոցը հաղորդէն այն Գօլալը կը տալին , երբ Գօլալին մէջ աղային նիւթ մի խառնած ըլլայ . օրինակի համար անուշադրի փոսփօր , օշնանի (ալբալի) թունկոգադ⁽¹⁾ , փոսփօրաթթու աղ⁽²⁾ , և բորաքս⁽³⁾ և ուրիշ ասոնց նման հանքային ստտաներ կամ աղեր : Եւ խիստ գիւրին է գործածելը . հարիւր տրամ բորաքս մէկ լիտր ջրի մէջ կը լուծուի , որոյ 12 մասը պաղ և 3

մասը եռացեալ պէտք է ըլլայ : Եւ թրջէ այս ջրով թէ պատուհանի վարագոյրները և թէ թեթեւ հագնելիք հագուստներ որոնք գիւրակիղուութենէ կը պահպանուին :

Նախորդ ամսոյս 23 ին Հալէպու կողմէն մեծարգոյ և աղքատէր Յ. Ս. Վիւրքճիանօթի միջոցաւ Սարաշի պատանի մի խրկուելով Յակոբ մահտեսի Գրիգոր Սընչերեան անունով , ընդունուեցաւ ի շարս աշակերտաց յառանգաւորաց Գարուցիս յետ օրինաւոր բժշկական քննութեան , որոյ վկայագիրն է հետեւեալը : Յիշեալ պատանին թէեւ Սարաշի ժողովրդոց կողմէն ի պաշտօնէ խրկուած չէ , բայց Ս. Մթողիմ իբր ի պաշտօնէ ընդունելով՝ կը փութայ յայտնել , որպէս զի ուրիշ աշակերտացու ըստ հրահանգին խրկելու հոգ չտանին :

ԹԻՒ 15

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր :

Ըստ հրամանի ձեր բարձր Սրբաշնութեան և բոսկանի Ս. Մթողիմ Սարաշի Յակոբ Գրիգոր Սընչերեան յառանգաւորաց Գարուցի աշակերտացու նախկ պատանին ըստ բժշկական օրինի քննելով , բնական կազմուածքը լաւագոյն , ժառանգական և աստղական յախտէ ըստ ամենայնի աղատ ըլլալուն ներկայս ստորագրելով կը վկայեմ :

1866 Յունիս 25 :

Գ. Աւետիս

Ի խն. որոյ Յալիքեանց :

Ս. Տեղեմեանց :

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԱՌԱԿԻ

Երամանակաւ որմնագրին մէկը բարձր տեղ մի աշխատած ժամանակ յանկարծ վար կը գահաւիժի կ'ինկնի խեղճ մարդու մի վերայ որ հոն նըստած էր : Որմնագիրը թէպէտ թեթեւ վերք մի առաւ , սակայն տակը մնացողը խիղջ մեռաւ : Ըսիկայ տը

(1) Le Tungstate de soude. (2) Le phosphate de soude.
(3) Le borate de soude, կամ borax.

ղայ մի ունէր, որ իսկոյն իւր հօրը
դիակը շալկելով գնաց ի դատարան,
և անոր մահուան վրէժը կը պահան-
ջէր: Դատաւորը վճռեց որ որմնա-
դիրը տանին նստեցընեն մարդուն մե-
ռած տեղը, և որդին այն բարձր տա-
նիսն ելնելով՝ զինքը վար մարդուն
վերայ գահավիժէ և սպաննէ զանի-
կայ, և այսպէս իւր հօրը մահուան
վրէժը առնէ: Տղան երբոր այս լսեց
սարսափեցաւ և իւր դատը թողլով
հեռացաւ անկէ:

Խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ
եղած վտանգը եղած համարելով, գա-
լիքին դիմացն առնելու փոխ տարուի:

— Գիւղականի մի մինը մեռնելով
տարին թաղեցին, և երբ իւր էրիկը
լալով ետ կը դառնար, հանդիպե-
ցաւ իրեն ծաղրածու մարդուն մէ-
կը ու հարցուց թէ, ինչո՞ւ այնպէս
կողկողալով կու լար: Պատասխան
տուաւ գիւղականը իրենց լեզուին
ոճովը ու ըսաց թէ, կինս կորսնցուցի
անոր համար կու լամ: — « Հաւա-
տա, եղբայր, որ ես չգտայ զինքը,
կրկնեց ծաղրածուն »: Գիւղականը
միամտութեամբ դարձաւ ըսաց. « Այ-
սպէս, բարեկամ, այլ մեռաւ ը-
սել կ'ուզեմ, որոյ թաղումէն ետ կը
դառնամ, և որովհետեւ խիստ հա-
մեստ ու այրասէր էր, վասն որոյ ան-
մխիթար ցաւօք կու լամ: — Պատաս-
խանեց ծաղրածուն. « Ուստ կ'ըսես,
եղբայր, թէ որ համեստ ու այրասէր
ըլար, զքեզ չէր թողուր երթայր:

միս առաջ փութալ հրատարակելու
Լյժմիածնի Ս. Լ. Թոռոյն ձեռագիր
գրոց Սայր ցուցակի տպագրութիւնը,
բայց կարծելով թէ անշուշտ անոր
հրատարակութիւնը արդէն ծանօթ
է ազգիս բանասիրաց, մանաւանդ ե-
թէ արդոյ խմբագրաց, զանց առած
էինք: Յաւ եղաւ մեզ, երբ լսեցինք
որ այսպիսի կարեւոր հրատարակու-
թեան մի լուրը Յ տարիէն յետոյ օ-
տար լրագրէ մի առնելով՝ գանգատա-
նօք կը հրատարակեն իրենց թերթե-
րուն մէջ: Յիշեալ Սայր ցուցակը
որ 2,340 և ոչ 3000 հատոր գիրք կը
պարունակէ, տպեալ է ի Թիֆլիզ
Ներսիսեան ազգային տպարանին մէջ
1863 ին՝ ծախիւք Կարինեան պատ-
ուելի Յակօբ վարժապետի: Յառա-
ջաբանութեան մէջ կը խօսի նա ինքն
Կարինեան, թէ հանգուցեալ Սրբա-
ղան Կաթողիկոսը թանգարանին բա-
րեկարգութիւնը մասնաժողովի մի յանձ-
նած ըլլալով, որոյ անդամք եղած են
Գեր. Լնդրէաս եպիսկոպոս Վեհա-
պետեան, Լ. Բ. Գանիէլ վարդա-
պետ Հահնաղարեանց, Սուբիաս վար-
դապետ, և քանի մի ուրիշ անձինք.
սոյն ժողովքն ալ Լ. Բ. Գանիէլ վար-
դապետին յանձնած է պատրաստելու
բոլոր գրեանց ցուցակը. որ թէպէտ
եւ ունի իւր թերութիւնները, սա-
կայն մեծադոյն գովութեան արժա-
նաւոր աշխատութիւն մի ըլլալը չու-
րացուիր: Լ. Բ. Կոստի Պատրիար-
քը Ս. Լյժմիածնէ վերագործին բա-
ւական օրինակներ հետը բերած ըլ-
լալով, քանի մի հատ եւս ի Պօլիս ըն-
ծայած էր բարեկամաց, վասն որոյ
մեզ քիչ զարմանք պատճառած չէ ա-
նոր տպագրութեան լուրը Լ. Բ. Կոստի
քի լրագրէն առնելով ազգային մի քա-
նի թերթերու մէջ հրատարակուիլը:

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄՆ

Քաղցր պարտաւորութիւն կը հա-
մարուէր Սիօնի գէթ ասկէ վեց ա-